

<https://helda.helsinki.fi>

Oblomovin ihana lapsuus

Öhman, Mia Sorella

2019-04-18

Öhman , M S & Makkonen , V 2019 , ' Oblomovin ihana lapsuus ' , Filmihullu , Nro 2/2019 ,
Sivut 28-29 .

<http://hdl.handle.net/10138/320973>

unspecified

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Velipekka Makkonen ja Mia Öhman

OBLOMOVIN IHANA LAPSUUS

Nikita Mihalkovin ohjaamaa elokuvaa *Oblomov* (*Neskolko dnei iz žizni I. I. Oblomova*, 1980) esitettiin New Yorkissa 72. kadun Embassy-elokuvateatterissa maaliskuusta 1981. **Stalinin** tytär, vuonna 1967 länteen loikannut **Svetlana Allilujeva** (1926–2011) meni katsomaan. Elokuva päättyi, mutta hillittömästi nyhyhkiä Svetlana ei kyennyt lähtemään teatterista; *Oblomov*-elokuva kertoi hänen lapsuudestaan.

Pari vuotta myöhemmin Svetlana yllättäen palasi Neuvostoliittoon ja kertoi lehdistötilaisuudessa, että *Oblomovin* nähtyään hän oli ensimmäisen kerran harkinnut paluuta kotimaahansa. Perusteluina paluulle Allilujeva mainitsi, ettei hän koko sinä aikana, jonka oli elänyt lännessä, ollut kokenut minkäänlaista vapautta. Myös yritykset elää kuin muutkin amerikkalaiset ja seurustella kirjailijoiden, taiteilijoiden ja älymystön kanssa olivat yhtä tyhjän kanssa. Svetlana asui **Gorbatšov**in rakoilevassa valtiossa kuitenkin vain vajaat kaksi vuotta, ja muutti loppuelämäkseen takaisin Yhdysvaltoihin.

Lapsuudessaan Svetlana oli isän lemmikki. Äiti **Nadja Allilujeva** katosi tyttären elämästä vuonna 1932. Virallinen kuolinsyy oli kai umpisuolen puhkeaminen, mutta todellisuudessa yhteiskuntatietoinen, miehensä tekoja syvästi vastustanut Nadja ampui itsensä. Svetlana kuuli totuuden äidin kuolemasta kymmenen vuotta myöhemmin, samoihin aikoihin, kun aloitti 16-vuotiaana suhteen elokuvakäsikirjoittaja **Aleksei Kaplerin** kanssa. Stalin järjesti Kaplerin vankileirille ja isän ja tyttären välit rikkoutuivat lopullisesti. Svetlana etsi oikeaa miestä ja onnea lopun elämänsä, mutta ei koskaan päässyt yli siitä henkisestä painolastista, että hän oli Stalinin tytär.

Oblomov (1859) on alkujaan **Ivan Gontšarovin** kertomus tilanomistajasta, joka on perinyt hiljalleen hupenevan omaisuutensa, mutta ei ole valmis tekemään mitään sen tai minkään muunkaan asian eteen. Ilja Iljitš Oblomov viettää aikansa sisätiloissa vaaka-asennossa ja pelkää ja halveksii Pietarin sosiaalista elämää ja korkea-arvoisempiaan nöyristeleviä virkamiehiä. Hänen lapsuudessaan Oblomovkan maatilalla ei erityisesti tapahtunut mitään, aika kului yhdessä jaaritellen ja usein pitkään nukkuen. Oblomovin vastaparina on reipas, hyveellinen ja kilpailuhenkinen lapsuudenystävä Stolz, joka yrittää panna ison pyörän pyörimään myös Oblomovin elämässä.

Nikita Mihalkovin elokuvassa tarkennetaan nimenomaan Oblomovin viattomuuteen – ei tätä ihmistä selvästikään ole kasvatettu ansaitsemaan asioita, vaan kaikki on annettu hänelle. Oblomov

on ihailtu, hemmoteltu, suloinen lapsi, joka pakenee aikuisuuden velvollisuuksia uneksimalla äidistä ja isästä, elämästä lapsuuden maisemassa. Stolz taas on kasvatettu saksalaisella kurilla ja saa ympärivuorokautisella pingottamisella asioita aikaan, mutta... ehkä hänkin voisi paremmin, jos eläisi kuin Oblomov. Niin tai näin, Stolzin ei auta kuin hyväksyä Oblomovin elämänfilosofia. Ihmistä ei voi muuttaa väkisin. Ihana ilmestys Olga antaa Oblomoville lopulta syyn ryhdistäytyä, ja hetken näyttää siltä kuin lapsuuden taikamaailma olisi palannut.

Nikita Mihalkov toteaa elämäkerrassaan (niitä on useampi, tämä vuodelta 2015), että on asioita, joihin näyttelijänä kykenee vain **Oleg Tabakov**. Yksi sellainen on lapsen aito vilpittömyys Oblomovin hahmossa. Tabakov kykeni samaan kuin **Kiti Kokkonen Tanhupallona**, mikä on virtuoosimasta osaamista ja vilpittömyyden sydäntä vaativa suoritus.

Tabakov kykeni liikuttamaan tunteita, mutta ei ollut tunteellinen. Hän oli uskomattoman älyllinen näyttelijä, jonka onnistui levittää esittämänsä hahmot monelle tasolle. Hänen erikoislaatunsa oli se, että hän pystyi sekä sisäistämään hahmonsa että näkemään sen ulkopuolisin silmin. Nämä näkökulmat hän yhdisti lopulliseksi hahmotukseksi. Hän ei ollut stanislavskilainen näyttelijä, jonka piti ujuttautua aikaa myöten esittämänsä henkilön nahkoihin, koko hänen menneisyytensä ja nykyhetken ongelmiin, mikä sisälsi myös psykoanalyysin menetelmiä. Tähän Tabakov ei halunnut pysähtyä.

Tabakovin ura oli harvinaisen monipolvinen ja tuottelias. Siinä oli myös hänen ei ainoastaan Venäjälle rajoittuneen suosionsa salaisuus. Hän näytteli teatterissa ja elokuvissa, ohjasi teatteria, perusti neuvosto-oloissa sananmukaisesti maanalaisen teatterin, joka ei pitkään aikaan saanut mitään yhteiskunnan tukea. Hän oli myös tunnustettu teatteripedagogi, jonka opetusta myös Helsingin Teatterikorkeakoulun kasvatit saivat nauttia. Samoin hän ohjasi useassa suomalaisessa teatterissa, ainakin Lahdessa ja Helsingissä. Elokuvarooleja hänellä oli puolitoista sataa, teatterirooleja hieman vähemmän, teatteriohjauksia viitisenkymmentä ja televisioelokuvaohjauksia viisi. Radiokuunnelmarooleja varmasti enemmän kuin elokuvatöitä.

Ehkä ensimmäinen varteenotettava elokuvaesiintyminen oli *Šumnyi den* ("Meluisa päivä", **Anatoli Efros** ja **Georgi Natanson**, 1960). (Efros oli merkittävä teatteriohjaaja, joka teki elokuvia pääasiassa televisiolle.) **Viktor Rozovin** näytelmään perustuva elokuva kertoo sekavasta perheestä, joka tuo mieleen **Jean-Pierre Melvillen Kauheat lapset** (*Les enfants terribles*, 1950), perheestä, jonka jokainen jäsen vetää omaan suuntaansa. Nuoren Tabakovin esittämä Oleg yrittää panna perheen järjestykseen, kun muilla alkaa pahasti keulia. Tässä perhekomediassa Tabakovin hahmo nousee näyttelijäsuorituksena kaikkien muiden yläpuolelle, hän hallitsee koko elokuvaa, vaikkei

hänen roolinsa sitä edellyttäisi. Näyttelyllään, energiallaan ja jopa ulkonäöllään hän muistuttaa nuorta **Lasse Pöystiä** Suomisen perheen Ollina.

Vuonna 1963 Tabakov esitti elokuvassa *Elävät ja kuolleet (Živyje i mjortvyje)* muiden hahmojensa kannalta poikkeuksellisen jyrkkälinjaisen neuvostoupseerin hahmoa, joka joutuu pahaan konfliktiin päähenkilön, rintamareportterin kanssa. Kohtaus on lyhyt eikä sanele koko elokuvan ilmapiiriä.

Aleksandr Mittan ohjaama *Loista tähti loista (Gori, gori, moja zvezda, 1969)*,) muodosti Tabakovin elokuvaauralla käännteentekevän työn. Elokuva tapahtuu sisällissodan aikaan pikkukaupungissa, jossa valta vaihtuu toiseen ja taas takaisin lyhyessä tempossa. Kaupunkiin saapuu vaappuvilla vankkureillaan kiertävä näyttelijä **Vladimir Iskremas** (taiteilijanimensä hän on ottanut akronyymina sanoista *vallankumouksellista taidetta joukoille*) ja pystyttää näyttämövankkurinsa keskelle kaupungin toria. Kansanjoukot eivät aivan ymmärrä hänen taidettaan, ja hän ja hänen hoiviinsa ottama nuori nainen, joka esittää hänen näytelmässään **Jeanne d’Arcia**, joutuvat vuorotellen kummankin valtaa pitävän joukon kanssa napit pahasti vastakkain eikä yleisökään oikein ymmärrä hänen taidettaan. Se ei ole tarpeeksi huvittavaa eikä tarpeeksi kantaa ottavaa, mutta on liiankin askeettista. Kummankin henkikin on vaarassa.

Tabakovin Iskremas-hahmo on huikea. Teatteri ja sen myötä taide on hänen uskontonsa ja poliittinen kantansa. Hän on naurettava sokeassa uskossaan taiteen poliittiseen merkitykseen, ja samasta syystä syvästi liikuttava, samalla tavalla vilpittömyydessään lapsen asteelle jäänyt kuin Oblomov. Samalla tavalla hän myös kouraisi venäläistä sielua muuttumattomassa uskossaan asiansa, vallankumouksellisen taiteen oikeuteen. Hänen hahmonsa on hillittömän hauska ja syvästi traaginen. Tässä teoksessa oli Tabakovin ainutlaatuinen näyttelemismetodi, samanaikainen sisäinen ja ulkoinen näkemys kypsynyt valmiiksi. Elokuva, jossa tämä näkemys pääsi kokonaan valloilleen, oli juuri **Oblomov**, Tabakovin taiteellinen huippu.

Samaan aikaan vuonna 1977 Tabakov perusti oman, valtiollisesta järjestelmästä riippumattoman teatterin, jota alettiin kutsua *Tabakerkaksi*. Näyttelijäryhmän hän muodosti oppilaistaan GITIS:n teatterioppilaitoksessa ja löysi teatterisalikseen kellarin Tšistyje Prudy -lammen läheltä. Teatteri ajautui 1980–82 kriisiin, jota Tabakov kutsui ”ammattikielloksi”, koska teatteri ei saanut julkista tukea.

Henkisestä kriisistä toipuakseen Tabakov tuli Helsinkiin opettamaan Teatterikorkeakoulussa, missä hän myös ohjasi näytelmän. Tämä loi hänen suhteensa Suomeen, missä hänen ohjauksensa alkoivat muodostua eri teattereissa lähes tavaksi.

Myöhemmin *Tabakerka* muodostui kansalliseksi instituutioksi ja toimii edelleen alkuperäisessä paikassaan.

Lukemattomista Tabakovin elokuvasivurooleista kaksi tuntuu erityisen hauskoilta. ***Moskova ei usko kyyneliin*** (*Moskva slezam ne verit*, 1979) -elokuvassa hän esitti päähenkilö Katerinan naimisissa olevaa rakastajaa, ja TV-elokuvassa ***Mary Poppins, vozvraštšeniye*** (”Mary Poppins, paluu”, 1984) hän esitti ristiinpukeutumisroolissa keski-ikäistä tomeraa Miss Andrewsia. Vielä pitää mainita ***Troje iz Prostokvašino*** (”Fedja-setä, kissa ja koira”, 1978), piirrossarja, jossa kissa Matroskin puhuu Tabakovin äänellä. Sarjan uusissa osissa kissaa tulkitsee Tabakovin poika **Anton**. Yksi viimeisimpiä rooleja nähdään **Kira Muratovan** elokuvassa ***Melodija dlja šarmanki*** (”Sävelmä hanurille”, 2009), missä hän vauraana herrana avustaa uudenvuoden tungoksessa harhailevia lapsukaisia.

Tabakovin laajaa elokuvauraa olisi kokonaisuudessaan mahdoton näissä puitteissa esitellä. Tässä pieniä mieleen jääneitä rippeitä siitä. Tuli paha mieli, kun vuosi sitten edesmennyttä Tabakovia ei Suomen julkisuudessa muistettu millään lailla, kun joskus tv:ssä pistäytyneen mukajulkimon poismenoa nostetaan pitkin nekrologein.

Omistettu Jussi Kohoselle, jonka ystäviin Oleg Tabakov kuului.